

'יאמרו: בקי מותר שאינו בקי אסור? – רוב בקיאים בהטיה' – כמה ראשונים פרשו (וכן נראה מרש"י) שמפני רוב הבקיאין, התירו לכל אדם. והסבירו בתוספות, משום שתולים אנו שסתם אדם מן הבקיאין הוא.

והריטב"א הקשה על כך, שאין מדרך התנא להתיר דבר בסתם, בהסתמך על רוב האנשים, והיה לו לפרש שמי שאינו בקי אסור לו לבעול? ותירץ, שהרבה מטין גם בלי כוונה מתוכננת לכך, ושוב אין כאן 'פסיק רישיה', כי אפשר שיטה. [ומה שאמר 'לא כהללו בבליים שאין בקיאין בהטיה' היינו שאין בקיאין בענין הטייה, ולכך הוקשה לך דבר זה, כי לא ידעת שסתם בני אדם בקיאין בהטיה. ריטב"א. עוד היה נראה לפרש שלפי תכונת הבבליים ומנהגם אכן אין מצוי כלל שיטו. (סמך לדבר יש מתוך דברי הרה"ק מאיזביצא בספרו 'מי השילוח' (ח"ב ליקוטי הש"ס) ע"ש בענין הבבליים אוכלים אותו חו).]

(וע' במהרש"ל כאן על תד"ה אלא, שלשית התוס' אי אפשר כן אלא בכונה).

ויש לעיין לשיתת התוס', האם רק משום שרוב בני אדם בקיאין, לכך מותר, או אף אם לא היה רוב בקיאין, אלא שסתם אדם הבא לפנינו אין ידוע אם הוא בקי או לא, שמא היה מותר, כי כבר אין כאן ודאות שיעשה מלאכה, ואין זה נחשב 'פסיק רישיה'.

שאלה זו תלויה כנראה במה שדנו האחרונים ז"ל ('ע' ט"ז או"ח שטז) על 'ספק פסיק רישיה' – לדוגמא: הסוגר מגירה בשבת, ספק אם יש בה זבובים אם לאו. שאם יש – הרי אף שאינו מתכוין לצודם, אסור, משום 'פסיק רישיה'. גם כאן, יש כאן ספק שמא תוצאת המעשה של חבלה או עשיית פתח, מוכרחת היא אצל אדם זה. (אילת השחר. וע"ע בהרחבת הענין בספר ברכת מרדכי ח"א כט, ב).

דף ז

'רבי אמי שרא למיבעל בתחלה בשבת. אמרי ליה רבנן: והא לא כתיבא כתובתה? אמר להו: אתפסוה מטלטלין' – הקשו הראשונים: והלא אסור לעשות קנין בשבת ואיך הקנו לה אותם מטלטלים למשכון? ותירצו, שמא לצורך מצוה התירו בזה (ע"ן). ואפשר שנתנית משכון אינו כקנין האסור בשבת, או אפשר שלא היה זה משכון גמור ('ע' ריטב"א ושיטמ"ק), או שהיה המעשה בערב שבת ולא בשבת, ולא היתה שהות לכתוב כתובה אלא להתפיסה מטלטלין. ('ע' בספר אילת השחר).

עוד יש לתרץ, כיון שהטעם שאסור לקנות בשבת הוא מפני חשש שמא יבוא לכתוב, (כמו שכתב רש"י במסכת ביצה), הלכך כאן עיקרו של קנין זה נעשה משום שאסור לכתוב את הכתובה בשבת, לא יבוא לטעות ולכתוב, [בדומה למה שאמרו גבי בדיקת חמץ בזמן איסורו 'הוא עצמו מחזר עליו לשרפו, מיכל קאכיל מיניה?']. (דובב מישרים ח"ג סוף סי' צד. ע"ע בענין זה בחידושי רבי עזריאל).

'אתפסוה מטלטלין' – יש סומכים מכאן ששטר הכתובה אינו אלא ראייה בעלמא, ולכך אם אבדה הכתובה אין איסור לשהות עם אשתו כאשר קיימים עדי קנין. ולא אסרו לשהות עם אשתו ללא כתובה אלא כשאין עדי קנין (עפ"י ריב"א).

ויש חולקים וסוברים שלא התירו כאן בהתפסת מטלטלין אלא בשעת הדחק, וליום או יומים עד שיכתבו כתובה. (עפ"י אביאסף ועוד. מובא בהגהות אשר"י. ואף לשיטה זו נראה שלא עשוהו לבעילותיו בעילות זנות אלא שמצוה מדרבנן לכתוב. ע' באר אליהו אה"ע סו סק"ה).

'איבעית אימא באלמון, יום אחד לברכה ושלשה לשמחה. ואיבעית אימא בבחור, שבעה לברכה ושלשה לשמחה' – יש סוברים ששתי הלשונות הללו אינן חלוקות אהדדי. ואין תימא מדוע בבחור שנשא אלמנה, ימי ברכה מרובים על ימי שמחה ואילו באלמון מרובים ימי השמחה – כי כל דבר כפי

ענינו; הברכה באה על שמחת לבו של חתן, הלכך בבחור שיש לו שמחה יותר, שלא נשא עדיין, לעולם מברכים שבעה, אפילו נשא אלמנה. אבל שמחה דהיינו ביטול מלאכה – משום תקנת הכלה נתקנה, ושיערו חכמים שאלמנה אינה צריכה פיתוי כל כך ודי לה בשלשה ימי שמחה. ובאלמון שנשא אלמנה, כיון שכבר נשא בעבר, וגם עכשיו אינו נושא בתולה, אינו שמח כל כך, הלכך די ביום אחד לברכה, ואעפ"כ צריך שלשה ימי שמחה לתקנתה, ששקדו חכמים על תקנת בנות ישראל. (עפ"י ר"ן)

(ע"ב) 'דליכא בתולה דבצרה משבעה' – אף באלמן הנושא את התולה. (עפ"י רא"ש ור"ן. ואף לענין שמחה כתב הר"י בן מגאש שנראה שתקנו להם שבעה ימי שמחה. מובא בר"ן).

'רבי יהודה אומר: אף בבית האירוסין מברכין אותה. אמר אביי: וביהודה שנו, מפני שמתייחד עמה' – פירש רבנו אפרים שתנא קמא אינו חולק בדבר אלא שהוא לא דיבר ביהודה, אבל בכל מקום שיש לחוש לייחוד, מודה תנא קמא שמברכים. וכתב שכן הוא המנהג, שארוס וארוסתו השוהים יחד בבית אחד – מברכים עליהם שבע ברכות פן יתייחדו. (מובא בהגהות אשר"י. מבואר לכאורה שעיקר איסור הארוסתו היינו משום חסרון הברכה ולא משום החופה, וכלשון הברייתא כלה בלא ברכה אסורה כו').

'זהתיר לנו את הנשואות על ידי חופה וקדושין' – מה שמזכירים חופה בברכה זו, והלא ברכת האירוסין היא – כדי שלא יטעה אדם לומר שהברכה של קדושין נתקנה להתירה לו, לכך הזכירו חופה לומר שדוקא ברכת חופה היא המתרת הכלה לבעלה. ולכך גם הקדימו חופה לקדושין, לומר שהתיר לנו את הנשואות על ידי חופה שאחר ברכת הקדושין. (רא"ש). ויש מפרשים, כי לפעמים מקדשים בשעת הנשואין, ואז הכנסת חופה קודמת לקדושין. (עפ"י מרדכי) ובעל העיטור כתב שעיקר הנוסחה 'על ידי חופה בקדושין', אלא מפני שהדייקנים קרואה לבי"ת ההיא רפה [מפני שהיא סמוכה לאות מאותיות אהו"י], טעו הסוברים וכתבו בוא"ו.

'ככתבם וכלשונם'

'אין רוח חכמים נוחה ממה שבתי לוויות (טשאפעלס) אחדים מפרסמין שבונים מקוה (לטבול בה את המתים), שהרי כוונתם לעשות מזה רווחים שיעלה זה על הוצאות הקבורה, שהוא נגד תקנת רבן גמליאל (כתובות דף ח) שאסור לעשות דבר לכבודו של מת יותר מהדין, מחמת שזה מגדיל הוצאת הקבורה... ואין לבנות מקואות בבתי הלוויות, ומי שראוי ליטבילוהו במקוה למעלתו, ימצאו מקוה ממי שכבר עשה. הכו"ח למען האמת וכבוד המתים כד"ן...' (מתוך תשובה באגרות משה יו"ד ח"ג קלז)

'הנה ברור ופשוט שאסור לחברה קדישא לבקש שמשפחת הנפטר ישלמו חמש מאות דולרים בשביל הטהרה לחוד כשהנפטר לא היה חבר בחברה קדישא. זו הנהגה שמתנגדת לתקנת רבן גמליאל, ועוברים גם על איסור אונאה... וגם בדורות הקודמים היו לרבנים סכסוכים עם החברה קדישא, שהיו מחשיבים עצמם כבעלים לתקן ולגזור כנגד רצון הרבנים, אבל על הנהגה כזו מעולם לא שמענו. ואין להם לתרץ שהם חברה קדישא פרטית, דהלא הקהילה מחשיבה אותם כח"ק של העיר, והם מבקשים תמיכה מן הקהילה כח"ק, ולא כעסק פרטי. ויש לידע שבעצם יש לח"ק לעסוק בנפטר בחינם, ורק לבקש תשלום בשביל ההוצאות האמיתיות שלהם. ואם הנהלת הח"ק יסרבו לשמוע לדעת תורה בענין זה, אז על כת"ר וחתי שליט"א ושאר רבני העיר, להתאחד ולסדר ח"ק אחרת שינהגו כד"ן.' (מתוך אגרות משה ח"ח קדשים סב)

פרפראות לחכמה

הנה פרפרת אחת שזיכנו הר' יעקב אורבך ז"ל מירושלים:
'מנין לברכת חתנים בעשרה? שנאמר (רות ד,ב) ויקח (הכתוב מדבר בבעז) עשרה אנשים מזקני העיר וגו'.

במגילת רות נאמר שם בהמשך (ד,יא) כי כל העם אשר בשער והזקנים ברכו את החתן במלים יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיים (דוק; ולא שתייהן) את בית ישראל. ובמסכת כלה (א,א) שנינו: 'ומנין לברכת חתנים מן התורה? שנאמר (בראשית כד,ס): ויברכו את רבקה ויאמרו לה אחתנו (דוק; חסר כתיב) את היי לאלפי רבבה וירש זרעך את שער שנאוי (דוק; חסר כתיב).

והובאו הדברים בתוספות כאן (ד"ה שנאמר), ולמדו מהם 'שיש לברך ברכת ארוסין לאשה המתקדשת על ידי שליח'.

יש להעיר כי מלבד שני הכתובים הנ"ל – שהאחד מהם ברכה לחתן והאחד ברכה לכלה – לא מצינו עוד בכל המקרא ברכה הקשורה לנישואין.

ומה מפתיע אפוא לגלות את הזהות הכפולה והמוחלטת בין שני המקראות: בכל אחד מהם חמש עשרה תבות (כמנין התבות בברכת כהנים), והגימטריא של כל אחד מהם 4462. (ויתכן כי זהו פשר הדיוקים שציינו לעיל בענין הדקדוק והכתיב).

דף ח

'לוי איקלע... בריך חמש. רב אסי... בריך שית' – יש להביא מכאן סמך לכך שברכת 'הגפן' יכולה להאמר על ידי מי שברך ברכת המזון, ואילו שאר הברכות על ידי אחר. שאם לא כן, היה צריך לומר 'לוי בריך שש, רב אסי בריך שבע'. ואם כי אין זו ראייה מוכרחת, רמז יש כאן. (המקנה – מובא ב'פתחי תשובה' אבן העזר סב, יז. וע' אגרות משה או"ח ח"ד סט, א).

[נראה מפשטות לשון הגמרא (וכן מדברי המקנה דלעיל), שמנהגם היה שאדם אחד מברך את ברכות החתנים. וכבר העיר על דבר זה ב'שערי אפרים' שאין לחלקן. ואם כי איסור אין בדבר, כמנהג הרבים, נכון יותר שלא לחלקן כשאין צורך בדבר. כן איתא ב'אגרות משה' אה"ע ח"א צד].

'זהא רב פפא איעסק לאבא מר בריה וברייך משעת אירוסין? – שאני רב פפא דהוה טריח ליה...'
– יש מפרשים באירוסין ממש, ודוקא בכגון מעשה דרב פפא מברך, שכבר הוכן לו לנישואין באותה שעה, אבל בלאו הכי אין לברך 'שהשמחה במעונו' באירוסין. ויש מפרשים שמעשה דרב פפא בשעת שידוכין היה, אבל באירוסין מברכים ברכה זו. (מובא במרדכי, הגהות אשר"י).
וכיוצא בזה נחלקו המנהגים אודות סעודת פדיון הבן, יש שהיו אומרים בה 'שהשמחה במעונו', ויש שאין אומרים – ע' בתרומת הדשן רסח).

'רב תנא הוא ופליג. איתמר אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: חתנים מן המנין... מיתבי...'
הראשונים אם רבי יוחנן יכול לחלוק על תנאים אם לאו – ע' במובא בברכות כג (חוברת צה) וביבמות (ז – חוברת קמה).